

บทบาทของภาครัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงาม

THE ROLE OF PUBLIC SECTOR IN COSMETIC SURGERY INDUSTRY'S DEVELOPMENT

ฉิมมาสินีย์ เมืองวงษ์

Chichasinee Mueangwong

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

chichasinee@gmail.com

บทคัดย่อ

ภาครัฐมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งในเรื่องของการพัฒนา ยุทธศาสตร์ การสนับสนุนทางการเงิน และความช่วยเหลือในการบริหารจัดการ โดยภาคเอกชนต้องสามารถเชื่อมโยงและร่วมมือกับภาครัฐในการกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่ถูกต้องในขณะที่ภาคเอกชนมีบทบาทในการ กำหนดทิศทางของประเทศในด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ภาครัฐต้องอาศัยพลังที่แข็งแกร่งของภาคเอกชนในการพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากภาคเอกชนคือความหวังอันสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ประเทศสามารถพัฒนาก้าวไปข้างหน้าได้ เพราะภาคเอกชน เพียบพร้อมทั้งทรัพยากรและความสามารถ ภาครัฐจึงต้องร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนาความสามารถของภาคเอกชน ทั้งเล็กและใหญ่ให้พร้อมรับการแข่งขันของอุตสาหกรรมในระดับประเทศ ในขณะเดียวกัน ภาคเอกชนก็ต้องอาศัย ภาครัฐในการริเริ่มและให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่มีความสำคัญซึ่งภาคเอกชนไม่อาจจะกระทำได้โดยลำพัง

บทความวิจัยชิ้นนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงาม และแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและ การท่องเที่ยว ก้าวไปสู่การเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมความงามของเอเชียเพื่อเสริมความแข็งแกร่งของระบบเศรษฐกิจไทย ต่อไปในอนาคต ผลการศึกษาพบว่า ภาครัฐในปัจจุบันยังไม่มีกำหนดหรือจุดเด่นสร้างความเป็นเลิศด้านอุตสาหกรรม สุขภาพที่ชัดเจนให้แก่ภาคเอกชน และยังไม่มียุทธศาสตร์ในการผลักดันส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งอย่างจริงจัง อีกทั้งภาคเอกชนในปัจจุบันยังขาดการรวมตัวอย่างมีพลังที่แท้จริงในการผลักดันเชิงนโยบาย และขาดการรวมตัวของ ทรัพยากรเพื่อให้นโยบายเป็นผลในเชิงปฏิบัติ ในขณะเดียวกัน ก็ยังขาดการเชื่อมโยงที่ดีและลึกซึ้งพอกับภาครัฐ ส่งผลให้ บทบาทการนำของภาคเอกชนในการกำหนดทิศทางของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมืองจึงยังขาดพลัง

นิยามศัพท์

ศัลยกรรมตกแต่งความงาม หมายถึง การฟื้นฟูสภาพหรือปรับปรุงสภาพลักษณะให้ดีขึ้น โดยการปรับสภาพโดยการ ทำศัลยกรรม เพื่อให้เข้าถึงความงามที่ต้องการ

คำสำคัญ: บทบาทของภาครัฐ, การพัฒนาอุตสาหกรรม, ศัลยกรรมความงาม

ABSTRACT

The public sector plays important role in leading the national economic development, such as strategic planning, financial support, and managerial support, while the private sector should be able to work and cooperate with the public sector in directing the right strategy and effective planning to improve the nation.

The private sector also has a role in directing the country's development and pushing the country forward economically. It is equipped with full resources, knowledge, and skills. However, the private sector needs the public sector's support to strengthen their competitiveness, which they could not achieve alone. Therefore, the public sector should work and cooperate with the private sector in training and enhancing their competitiveness in order to compete with foreign businesses globally.

On the other hands, the private sector presently does not have a clear plan, goal, or promoting the core strength and selling point of the health industry for the private sector.

This study was aimed at the role of public sector in cosmetic surgery industry's development and guidelines development for Public – Private Partnership to support the industry. The goal is to support the industry's growth along with tourism and to become the center hub of cosmetic-health industry in Asia, which would eventually assist in strengthen the nation's economic growth in the future. The result indicated that the public sector presently does not have a clear policy in supporting the cosmetic surgery industry. Moreover, the private sector itself does not internally cooperate with each other to set up clear and strong goal and policy, which leads to separated resources, knowledge, and skills when it should be united for a common goal and implementation. Also, The private and public sector presently do not work together well enough, which leads to an unclear goal, ineffective policy and planning, and a misguided implementation.

Keyword: The Role of Public Sector, Industry Development, Cosmetic Surgery

บทนำ

ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการผลักดันดำเนินการเป็น “ศูนย์กลางทางการแพทย์” (Medical Hub) ของประเทศไทย เมื่อรัฐบาลเห็นว่า Medical Hub สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศปีละกว่าหมื่นล้านบาท จึงได้จัดทำ “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพของเอเชีย (พ.ศ. 2547-2551)” ขึ้น ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินงานและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดทำ “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (พ.ศ.2553-2557)” [1]

อย่างไรก็ดีตลอดระยะเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมา นโยบายศูนย์กลางทางการแพทย์ของรัฐบาลก็ยังไม่เห็นผลรูปธรรมเท่าที่ควร

ธุรกิจด้านการรักษาทางการแพทย์ของประเทศไทยในภาพรวม ปี 2556 มีมูลค่าเพียง 30,000 ล้านบาท รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องสนับสนุนให้สูงขึ้นภายใน 4-5 ปีข้างหน้า ซึ่งประเทศไทยมีศักยภาพที่จะทำได้เพื่อรองรับความต้องการและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน เมื่อเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี 2558 “โดยขณะนี้มีคนไข้ชาวต่างชาติใช้บริการเพิ่มมากขึ้นปีละประมาณ 1,400,000 คน” [2]

ในช่วง 3-4 ที่ผ่านมา ธุรกิจความงามและศัลยกรรมไทยที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องมีการเติบโตร้อยละ 15-20 ต่อปี “ในปี 2553 ธุรกิจความงามและศัลยกรรมในประเทศไทย มีมูลค่า 12,000 ล้านบาท ในปี 2554 มีมูลค่าสูงถึง 14,000 ล้านบาท และมีมูลค่าสูงถึง 22,000 ล้านบาท ในปี 2555” [3] ซึ่งถือว่ามี การเติบโตอย่างก้าวกระโดดในวงการการแพทย์และศัลยกรรมความงามของไทย

สอดคล้องกับข้อมูลของสมาคมศัลยกรรมเสริมความงามนานาชาติ (ISAPS) ที่คาดการณ์ว่า “ในปี 2558 เอเชียจะมีแนวโน้มการเติบโตของธุรกิจอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการทำศัลยกรรมตาสองชั้นและเสริมจมูก และเผยแพร่ผลสำรวจความนิยมในการศัลยกรรมในปี 2554 ถึงแนวโน้มการทำศัลยกรรมของประเทศไทย อยู่ในอันดับที่ 22 ของโลก เป็นอันดับ 5 ของเอเชีย และเป็นอันดับ 1 ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” [4]

การเติบโตและแนวโน้มของอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการทำศัลยกรรมตกแต่งจาก “แพทย์สภา” และสมาคมศัลยกรรมตกแต่งที่เกี่ยวข้องจากภาคเอกชน โดยการยกระดับวงการอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งไทยเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมความงามของเอเชียให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) นโยบาย 2) ตลาด 3) อุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง ซึ่งประเทศไทยยังขาด 3 จุดดังต่อไปนี้ คือ

1) การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย และแผนการดำเนินงานในการเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมความงามของเอเชียให้ชัดเจน และการชูจุดเด่นสร้างความเป็นเลิศด้านสุขภาพ เพื่อให้ภาคเอกชนได้รับทราบและเตรียมความพร้อม และเพื่อให้หน่วยงานของรัฐสามารถปฏิบัติตามได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) การจัดตั้งหน่วยงานหลักขึ้นมาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงกับการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมการแพทย์ไทยให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักของ

นานาชาติประเทศ เพื่อดำเนินการส่งเสริมและจัดทำ การตลาดในกลุ่มประเทศเป้าหมายต่างๆ และสมาคมศัลยกรรมให้มีความแข็งแกร่งและมีมาตรฐาน

3) งานวิจัยด้านศัลยกรรมที่สอดคล้องต่อความต้องการของผู้บริโภค เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคด้วยเทคนิคและการคิดค้นรูปแบบวิธีการศัลยกรรมรูปแบบใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และอธิบายผลกระทบของการกำหนดนโยบายต่ออุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งอย่างเป็นระบบ

2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของหน่วยงานภาครัฐต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง

3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางสนับสนุนอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งให้มีความสามารถในการแข่งขัน

แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยบทบาทของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจ

หนังสือ Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation Peter B. Evans [5] ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทของรัฐต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของรัฐที่มีต่ออุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศของเกาหลีใต้ บราซิล และอินเดีย ซึ่งพบว่า บทบาทของรัฐที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน โดยบทบาทของรัฐในกรณีของเกาหลีใต้ได้ส่งผลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของบราซิล และอินเดีย

Evans ได้จำแนกรัฐออกเป็น 3 ประเภท โดยอาศัยเกณฑ์ในเรื่องผลที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐเข้าแทรกแซงในการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) รัฐมุ่งพัฒนา ซึ่งได้แก่กรณีที่บทบาทของรัฐได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี โดยได้ยกตัวอย่าง ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวัน รัฐกட்சี่ ซึ่งได้แก่กรณีที่บทบาทของรัฐเป็นไปในลักษณะกட்சี่ชู้ตริค โดยได้ยกตัวอย่าง ซาอีร์ 3) รัฐที่อยู่

ระหว่างกลาง ระหว่างรัฐมุ่งพัฒนาและรัฐกตขี้ ซึ่งได้ยกตัวอย่าง บราซิล และ อินเดีย

คำว่ารัฐมุ่งพัฒนา ถูกกล่าวถึงครั้งแรกในงานเขียนของ Chalmer Johnson เรื่อง MITI and The Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975 [6] ซึ่งได้อธิบายความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น โดยมีจุดเน้นของการศึกษาวิจัยอยู่ที่กระบวนการกำหนดนโยบายของกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม

Johnson ได้ให้อธิบายความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่นว่า เกิดจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การมีหน่วยงานนำทาง (Pilot Agency) คือ กระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม การมีข้าราชการที่มีความสามารถสูง การมีนโยบายอุตสาหกรรมที่แน่นอน และมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมตามลำดับแห่งเวลา (Sequencing) การที่รัฐแสดงบทบาทเป็นผู้ชี้นำ (Dirigiste) ภาคเอกชนในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ และไต้หวัน

ในกรณีของญี่ปุ่นกระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม นับว่าเป็นหน่วยงานนำทาง ในการพัฒนาเศรษฐกิจ กรณีในเกาหลีใต้หน่วยงานนำทาง คือ คณะกรรมการวางแผนเศรษฐกิจ และในส่วนของไต้หวัน หน่วยงานนำทางได้แก่ สภาวางแผนเศรษฐกิจและการพัฒนา และสำนักงานพัฒนาอุตสาหกรรม (เป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงเศรษฐกิจ) หน่วยงานนำทางเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “คลังสมอง” กำหนดเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ กำหนดประเภทของอุตสาหกรรมที่จะส่งเสริมและเป็นส่วนยอดของระบบราชการที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ข้าราชการของหน่วยงานเหล่านี้มีความสามารถอย่างสูง (Talent) ในการบริหารจัดการ โดยที่ข้าราชการเหล่านี้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ ในกรณีของญี่ปุ่น ได้แก่ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียว

ในกรณีของไต้หวัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยแห่งชาติไต้หวัน [7]

การกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น มีความเป็นเสรีนิยม มีการปรึกษาหารือระหว่างรัฐและเอกชนมากกว่าในกรณีของเกาหลีใต้และไต้หวัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเอกชนมีลักษณะเป็นแบบบนลงล่าง อย่างไรก็ตาม นโยบายที่รัฐทั้งสามได้กำหนดขึ้นจะมีลักษณะของการชี้นำทิศทางให้แก่ภาคเอกชน ไปปฏิบัติ แม้กระทั่งในกรณีของญี่ปุ่นซึ่งมีแนวปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ การชี้นำทางปกครอง ซึ่งส่งผลให้กระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรมมีอำนาจอย่างมากในการเข้าแทรกแซงและกำหนดแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคเอกชน

ลักษณะเด่นในการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น ไต้หวัน และเกาหลีใต้ คือ การที่รัฐสามารถกำหนดขั้นตอนในการพัฒนาอุตสาหกรรม จากอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าไปสู่ อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก จากอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นไปสู่ อุตสาหกรรมที่ใช้ทุนเข้มข้น เช่น การเปลี่ยนจากอุตสาหกรรมสิ่งทอ ไปสู่อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ เหล็กกล้า การต่อเรือ ปิโคเคมี และ อุตสาหกรรมที่ใช้ความรู้เข้มข้น (Knowledge Intensive Industry) ทั้งนี้รัฐทั้งสามมีบทบาทอย่างสำคัญในการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพและยกระดับเทคโนโลยีในการผลิตของภาคอุตสาหกรรม

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

ภาครัฐมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ภาครัฐจึงต้องร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรม ศัลยกรรมความงามให้เป็นหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยทำการศึกษาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพราะการทำศัลยกรรมมักเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ อีกทั้งสถานพยาบาลศัลยกรรมตกแต่งชั้นนำของเมืองไทยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

การศึกษาในเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการค้นคว้าผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้อง และใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คน ที่มีความเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง

1. กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข
2. สมาคมแพทยสภา
3. สมาคมศัลยแพทย์ตกแต่งแห่งประเทศไทย
4. สมาคมศัลยกรรมตกแต่งและเสริมสร้างใบหน้าแห่งประเทศไทย
5. โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์
6. โรงพยาบาลยันฮี
7. โรงพยาบาลศัลยกรรมตกแต่งกมล
8. เอเชียคลินิก

วิธีการศึกษาในเชิงปริมาณ จะใช้แบบสอบถามจำนวน 400 ชุด เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ไปแจกแบบสอบถามผู้ที่เข้ารับการศัลยกรรมตกแต่งตามสถานพยาบาลศัลยกรรมตกแต่งในกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 แห่ง และหลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการสนับสนุนอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งให้มีความสามารถในการแข่งขันแล้ว ผู้วิจัยได้รวบรวมประเด็นในด้านต่างๆ ที่ได้จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณมาดำเนินการสนทนา เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุและแนวทางต่างๆ เหล่านั้น

ผลการวิจัย

การที่ภาครัฐได้สนับสนุนและเปิดทางให้ภาคเอกชนดำเนินการได้อย่างเสรีและหลากหลาย ประกอบกับการดำเนินการจากภาครัฐยังคงให้ความช่วยเหลือไม่มากนัก ส่งผลให้ภาคเอกชนมีพัฒนาการแข่งขันทับต่างประเทศและการดำเนินธุรกิจด้านการตลาดโดยไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นไปแบบหลากหลายไม่ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ อัญชนา ณ ระนอง และคณะ (2552) [8] ที่กล่าวว่าภาคเอกชนเป็นตัวจักรหลักที่ผลักดันการขยายตัวการ

ขยายตัวของ medical tourism ของไทยซึ่งมีการพัฒนาในหลายรูปแบบ (ซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นกับความถนัดของโรงพยาบาลที่มีมาแต่เดิม) ส่วนวิธีการทำการตลาดของโรงพยาบาลต่างๆ ก็มีความหลากหลาย ในด้านการดำเนินการจากภาครัฐยังคงให้ความช่วยเหลือไม่มากนัก (เช่น ช่วยจัดและประสานงานการเดินทางจัดนิทรรศการในต่างประเทศ) โดยภาครัฐได้สนับสนุนและเปิดทางให้ภาคเอกชนดำเนินการได้อย่างเสรี ส่งผลให้ภาคเอกชนไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน ในการทำการตลาดให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงไม่สามารถเตรียมความพร้อมในการแข่งขันด้านศัลยกรรมตกแต่งความงามกับต่างประเทศได้อย่างเป็นเอกภาพ และหน่วยงานของรัฐไม่สามารถสนับสนุนส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งได้อย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถสรุปผลการศึกษาเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงาม โดยมี 6 ประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย และแผนการดำเนินงานที่มีความชัดเจนนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งให้ประสบความสำเร็จได้สูง เพราะภาคเอกชนสามารถรับทราบและเตรียมความพร้อมให้สอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐ อีกทั้งหน่วยงานของรัฐสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ได้วางไว้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาพบว่า ผลกระทบจากการกำหนดนโยบายที่ไม่มีความชัดเจนจากภาครัฐในการผลักดันให้ภาครัฐกิจอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ไม่มีการกำหนดความเป็นเลิศด้านศัลยกรรมตกแต่งที่ชัดเจนจากภาครัฐว่าจะจะเป็นเลิศทางศัลยกรรมตกแต่งด้านใด ขาดการกำหนดนโยบายเฉพาะเรื่อง ตลอดจนการจัดทำแผนและโครงการร่วมระหว่างภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่ชัดเจน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้ ทั้งนี้กิจกรรมการส่งเสริมจากกระทรวงสาธารณสุขไม่มีความสม่ำเสมอ

และต่อเนื่อง โดยปกติจะมีการประชุมเพื่อให้มีการเสนอแนะข้อมูลจากกลุ่มผู้บริหารโรงพยาบาลชั้นนำปีละครั้ง หากมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร ก็จะส่งผลต่อความต่อเนื่องของนโยบายกิจกรรมประชุม ที่ผ่านมาการประชุมเป็นในเชิงรับมากกว่าการหาหรือเพื่อทำการตลาดในเชิงรุกไปยังต่างประเทศ ซึ่งในการประชุม ต้องอาศัยข้อมูลของแต่ละสถานประกอบการ ทั้งนี้ข้อมูลมักไม่เป็นที่ไปในทิศทางเดียวกัน ขาดการบูรณาการข้อมูลร่วมกันอย่างจริงจังในแต่ละประเภทของกลุ่มธุรกิจทางการแพทย์ เพราะขาดหน่วยงานหลักที่เป็นตัวกลางหลักในการการวิเคราะห์วิจัยตลาดอย่างจริงจัง ทำให้ไม่เกิดความได้เปรียบเชิงการแข่งขันเพื่อใช้เป็น PLATFORM ในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ทำการตลาดไปยังต่างประเทศ

2. การจัดตั้งหน่วยงานเพื่อความประสงค์ โดยเฉพาะ (Ad hoc) เป็นหน่วยงานอิสระ ที่มีสมรรถนะในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย ความเพียงพอของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ ความพร้อมทางด้านงบประมาณ อุปกรณ์และวัสดุต่างๆ ที่จะต้องใช้ในการปฏิบัติงาน ตลอดจนโครงสร้างขององค์การที่เหมาะสม มีความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ อีกทั้งเป็นหน่วยงานที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อให้ได้บุคลากรที่มีศักยภาพมาปฏิบัติงานร่วมกัน อันจะส่งผลทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติมีโอกาสประสบความสำเร็จได้สูง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งให้แข็งแกร่ง รวมไปถึงสามารถดำเนินการด้านการตลาดระดับประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นเอกภาพ

จากการศึกษาพบว่า ไม่มีหน่วยงานกลางที่มีหน้าที่เฉพาะในการพัฒนาและทำการตลาดส่งเสริมอุตสาหกรรมสุขภาพ รวมถึงพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งความงาม ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานด้านนโยบายการเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเห็นเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร เนื่องจากกระทรวงสาธารณสุขมีหน้าที่และขอบเขตในการทำงาน

ที่กว้างในการดำเนินงานด้านสาธารณสุขที่ดูแลทั้งประเทศ แม้จะมีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกระทรวงสาธารณสุขกับหน่วยงานกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งประเทศไทย โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยดูแลในการทำหน้าที่หลักในการดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวทางการแพทย์เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมสุขภาพ โดยมากมีการดำเนินงานในลักษณะการประชาสัมพันธ์ ส่งผลให้การทำการตลาดในยังไม่เห็นความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

สอดคล้องกับ งามเนตร เอี่ยมนาคะ (2550) [9] ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพแห่งเอเชียไปปฏิบัติ มีประเด็นที่น่าสนใจที่บ่งชี้ถึงระดับความสำเร็จของนโยบายที่นำไปปฏิบัติโดยกระทรวงสาธารณสุขว่า โดยทั่วไปความสำเร็จอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตามกระทรวงสาธารณสุข ยังไม่มีข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงประเมินความสำเร็จของการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายในและหน่วยงานภายนอกอื่นๆ

3. บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและการกำกับดูแลธุรกิจบริการศัลยกรรมและศูนย์สุขภาพเพื่อความงามอย่างจริงจังและทั่วถึงจากองค์กรวิชาชีพนำไปสู่การส่งเสริมให้เกิดมาตรฐานในการรักษายกระดับมาตรฐานการรักษาของอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง

จากการศึกษาพบว่า การกำกับดูแลสถานพยาบาลจากกองการประกอบโรคศิลปะ กระทรวงสาธารณสุขและแพทยสภายังดูแลไม่ทั่วถึง ทั้งในด้านของมาตรฐานการศัลยกรรมตกแต่งของแพทย์มาตรฐานของสถานพยาบาล รวมไปถึงการโฆษณาทางธุรกิจที่ไม่เป็นไปตามกฎระเบียบทั้งจากพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ และข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการประกอบวิชาชีพเวชกรรม อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐไม่มีบทบาทอย่างจริงจังในการผลักดันและส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งความงาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดวาระการประชุมเพื่อหาแนวทางร่วมกัน

ในการทำการตลาดและประชาสัมพันธ์ไปยังต่างประเทศ และในการสนับสนุนเรื่องเงินทุนให้แก่ผู้ประกอบการด้านอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนในการลงทุนทำธุรกิจ ทั้งในและต่างประเทศ

4. การพัฒนาการผลิตแพทย์ที่มีคุณภาพ มีความรู้ความชำนาญและมีปริมาณเพียงพอตรงตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อรองรับอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ

จากการศึกษาพบว่า ปริมาณแพทย์ที่จบสาขาคลัสเตอร์ทดแทนมีเพียงปีละ 10-15 คน ปัจจุบันนี้ แพทย์ทางด้านคลัสเตอร์ทดแทนทั่วประเทศมีประมาณ 301 คน การผลิตคลัสเตอร์ทดแทนจากสถาบันการศึกษายังไม่สามารถรองรับความต้องการของตลาดอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนได้เพียงพอ จึงมีการดึงแพทย์ในสาขาอื่นๆ หันเข้าสู่ตลาดคลัสเตอร์ทดแทนความงาม ทั้งนี้จึงต้องมีการเรียนรู้และเข้ารับการศึกษาจากแพทย์สภาเพื่อให้เกิดมาตรฐาน โดยแพทย์สภาจะจัดทำร่างเป็นหลักสูตรขึ้นมารองรับอย่างชัดเจน เพื่อเพิ่มบุคลากรทางการแพทย์ให้เพียงพอต่อความต้องการของอุตสาหกรรมและเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนของประเทศ

อีกทั้งหลักสูตรคลัสเตอร์ทดแทนที่ยังไม่มุ่งเน้นเนื้อหาการปฏิบัติเพื่อพัฒนาทักษะ ความชำนาญ ในการทำคลัสเตอร์ทดแทนความงามเฉพาะด้าน โดยคลัสเตอร์ทดแทนความงามเป็นเพียงแขนงหนึ่งของคลัสเตอร์ทดแทนเท่านั้น

5. กฎหมาย ข้อกำหนด และกฎระเบียบ ที่เกี่ยวข้องที่เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนโดยส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันทางการตลาดและเกิดการเติบโตสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศได้

จากการศึกษาพบว่า กฎระเบียบ ข้อบังคับ จากหน่วยงานของรัฐไม่เอื้อต่อการแข่งขันของภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนทั้งในด้านในการโฆษณา ในแง่ของส่วนตัวแพทย์และการโฆษณา สถานพยาบาล

รวมถึงในด้านความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการดำเนินการส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยการกำหนดการให้อำนาจในการดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในคณะทำงานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน โดยภาครัฐมักจะได้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญขาดการกำหนดกฎระเบียบและการสร้างหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ในด้านความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนขึ้นมารองรับอย่างชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และการดำเนินงาน

สอดคล้องกับ วิศิษฐ์ ตั้งนภากร (2553) [10] ศึกษาเรื่อง การพัฒนานโยบายศูนย์กลางสุขภาพของประเทศไทย ได้เสนอการเพิ่มขีดความสามารถในการจัดบริการสุขภาพด้วยการนำแนวคิด Public Private Partnership (PPP) มาประยุกต์ใช้ในการจัดบริการสุขภาพร่วมกันระหว่างภาครัฐและเอกชน อาจจะดำเนินงานในลักษณะหุ้นส่วน นำศักยภาพและจุดแข็งของภาคเอกชนมารวมกับภาครัฐ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานภายใต้แนวคิด PPP เช่น กฎ ระเบียบ โครงสร้างบริหารและการจัดการภาครัฐ รวมทั้งต้องมีการพัฒนาหลักเกณฑ์ กฎเกณฑ์ และเงื่อนไขของมาตรการต่างๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจ ให้มีประสิทธิภาพและโปร่งใส

6. งานวิจัยทางการแพทย์ด้านคลัสเตอร์ทดแทนมีสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และมีการพัฒนางานวิจัยอย่างเป็นระบบสม่ำเสมอ จะสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ

จากการศึกษาพบว่า การวิจัยและพัฒนาด้านคลัสเตอร์ทดแทนมีปริมาณน้อย ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทน และไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อส่งเสริมให้เกิดศักยภาพในการแข่งขัน

แนวทางในการสนับสนุนอุตสาหกรรมคลัสเตอร์ทดแทนให้มีความสามารถในการแข่งขัน ผลการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้ได้รับข้อมูลมี 5 ประเด็น ดังนี้คือ 1.) ภาครัฐควรมีนโยบาย

ส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งที่ชัดเจน โดยการกำหนดอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งเป็นหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจลงไปในพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมสุขภาพแห่งชาติ และการกำหนดความเป็นเลิศที่ชัดเจนให้กับอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง โดยการผลักดันและสนับสนุนความเป็นเลิศด้านศัลยกรรมแปลงเพศ ที่ประเทศไทยมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ 2.) ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการผลิตศัลยกรรมศัลยกรรมตกแต่ง โดยจัดให้มีโครงการความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลของรัฐและเอกชนในการผลิตศัลยกรรมศัลยกรรมตกแต่ง เปิดโอกาสให้สถาบันอุดมศึกษาของเอกชนเปิดหลักสูตรการศึกษาต่อด้านศัลยกรรมตกแต่ง และรัฐเป็นผู้นำในการจัดประชุมทางวิชาการและเชิงวิพากษ์ที่มีความรู้ความชำนาญจากต่างประเทศมาให้ความรู้ ฝึกอบรมในระดับปฏิบัติการให้แก่ศัลยกรรมศัลยกรรมตกแต่งของไทยทั้งในภาครัฐและเอกชน 3.) การปรับปรุงหลักสูตรศัลยกรรมตกแต่งให้ศัลยกรรมศัลยกรรมตกแต่งสามารถเลือกศึกษาต่อในสาขาที่ตนสนใจเฉพาะ 4.) การปรับข้อกำหนด กฎระเบียบ ต่างๆ เพื่อส่งเสริมการทำการตลาดของอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง เช่น จัดทำวีซ่าสำหรับผู้เข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ทางการแพทย์ มีการกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมและเอื้อต่อการพักผ่อนของผู้ใช้บริการชาวต่างชาติ ประกาศพื้นที่เขตอุตสาหกรรมพิเศษ มีการจัดโซนอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง และการกำหนดภาษีพิเศษสำหรับอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมให้เติบโต 5.) จัดตั้งสถาบันที่มีหน้าที่เฉพาะในการพัฒนาและทำการตลาดของอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง โดยภาครัฐต้องมีการจัดตั้งสถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสุขภาพ ดึงนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับงานด้านอุตสาหกรรมสุขภาพมาทำทีมในการดูแลสายงานสุขภาพในสาขาต่างๆ รัฐสนับสนุนงบประมาณสนับสนุนในการจัดตั้งสถาบันอุตสาหกรรมสุขภาพ มีหน่วยงานเพื่อความประสงค์โดยเฉพาะเพื่อทำการตลาดด้านสุขภาพไปยังกลุ่มตลาดเป้าหมาย และจัดตั้งสถาบันที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มีหลักสูตรฝึกอบรมแพทย์

ศัลยกรรมตกแต่งให้เกิดทักษะความรู้ ความชำนาญ เกิดมาตรฐานระดับสูง เพิ่มศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศ

แนวทางในการสนับสนุนอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งให้มีความสามารถในการแข่งขันดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาเชิงปริมาณในการสำรวจความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์แนวทางในการสนับสนุนอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งให้มีความสามารถในการแข่งขันในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน เป็นคนไทย 321 คน และคนต่างประเทศ 79 คน ที่เคยเข้ารับการศัลยกรรมตกแต่งกับสถานพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร โดยสามารถสรุปผลการศึกษาเชิงปริมาณ ได้ดังนี้ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นคนไทย 80.2% เพศหญิง 63.8% มีช่วงอายุ 20-30 ปี ส่วนใหญ่เข้ารับการศัลยกรรมตกแต่งครั้งแรก โดยตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพนักเรียน/นักศึกษา ซึ่งมีการเข้ารับการศัลยกรรมตกแต่งครั้งสุดท้ายเมื่อ 2-3 ปี รองลงมาคือ รับบริการศัลยกรรมครั้งสุดท้ายยังไม่ถึงปี

คนไทยส่วนใหญ่ใช้บริการคลินิก 52.8% รองลงมา คือ ใช้บริการโรงพยาบาลเอกชน 37.2% และใช้บริการโรงพยาบาลรัฐ 5.5% ส่วนคนต่างชาติส่วนใหญ่ใช้บริการโรงพยาบาลเอกชน 12% รองลงมาคือใช้บริการคลินิก 11.18% ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ทำศัลยกรรมใบหน้า 64.2% ในขณะที่คนต่างชาติส่วนใหญ่ทำศัลยกรรมแปลงเพศ 8.5% ทั้งนี้ประเด็นเรื่องสถานที่เข้ารับบริการและการทำศัลยกรรมผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ โดยมีคนไทยตอบแบบสอบถามออนไลน์จำนวน 97 คน และตอบแบบสอบถามลงพื้นที่จำนวน 224 คน มีคนต่างชาติตอบแบบสอบถามลงพื้นที่จำนวน 79 คน ทั้งนี้ไม่มีคนต่างชาติตอบแบบสอบถามออนไลน์

โดยกลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นด้านศักยภาพการให้บริการของแพทย์/เจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.71 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.90 กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับมาตรฐานแบบเดียวกันทั่วประเทศอยู่ในระดับ

ปานกลาง โดยมีช่วงคะแนนต่ำที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.29 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.91 สะท้อนให้เห็นว่า ศัลยกรรมตกแต่งของไทยควรจะมีการยกระดับมาตรฐานการศัลยกรรมให้สูงขึ้นให้ได้มาตรฐานแบบเดียวกันทั้งประเทศเพื่อให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศ

กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นว่า โรงพยาบาลเอกชนและคลินิกมีศักยภาพในการให้บริการด้านศัลยกรรมตกแต่งและมีความพร้อมมากกว่าโรงพยาบาลของรัฐ โดยโรงพยาบาลเอกชนมีช่วงคะแนนด้านศักยภาพแข่งขันกับต่างประเทศที่สูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.046 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.7778 โดยคลินิกต้องมีการเพิ่มมาตรฐานเกี่ยวกับมีการตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้นก่อนเข้ารับการศัลยกรรม

ประเด็นด้านการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ประกอบการให้คำปรึกษา ก่อนเข้ารับการศัลยกรรม ตกแต่งกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย โดยมีช่วงคะแนนต่ำที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.47 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 1.28 เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าสถานพยาบาลที่ให้บริการศัลยกรรมส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการให้บริการ

ประเด็นด้านการวิจัยและการประชาสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.12 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.946 โดยเห็นว่า การประชาสัมพันธ์ข่าวสารด้านการวิจัยศัลยกรรมตกแต่งของไทยมีความต่อเนื่องและง่ายต่อการรับรู้ซึ่งอยู่ในช่วงคะแนนที่ต่ำที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.71 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.965 เนื่องจากเทคนิคในการศัลยกรรมตกแต่งส่วนใหญ่จะเป็นเทคนิคเฉพาะตัวของแพทย์แต่ละท่าน และเทคนิควิธีนั้นมักไม่เผยแพร่ต่อวงการศัลยกรรมตกแต่งด้วยกัน ส่วนหนึ่งเป็นเหตุผลในเชิงการตลาด ส่งผลให้ความรู้เรื่องเทคนิคการศัลยกรรมไทยไม่บูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่มีแบบแผนไปในทิศทางเดียวกัน การ

ประชาสัมพันธ์ข่าวสารด้านการวิจัยศัลยกรรมตกแต่งของไทยจึงมีไม่มากเท่าที่ควร

สอดคล้องกับการสัมภาษณ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่างานวิจัยและการพัฒนาด้านเทคนิคศัลยกรรมตกแต่งของไทยยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดผู้ใช้บริการเท่าที่ควร โดยยังไม่สามารถเป็นผู้นำกระแส หรือสร้างกระแสความต้องการใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น ประกอบกับประเทศไทยยังไม่มีสถาบันหลักที่คิดค้นและพัฒนางานวิจัยและเทคนิคศัลยกรรมตกแต่งโดยตรง

กลุ่มตัวอย่างทั้งคนไทยและคนต่างชาติมีความคิดเห็นตรงกันว่าราคาในการให้บริการศัลยกรรมตกแต่งของไทยมีราคาที่เหมาะสมมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.62 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.019 เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นด้านราคาว่ามีความเหมาะสม แต่ก็มีบางส่วนที่มีความคิดเห็นว่าราคาค่าบริการแพงเกินไป โดยเฉพาะราคาค่าบริการจากคลินิกศัลยกรรมตกแต่งที่มีชื่อเสียง

ประเทศไทยมีราคาค่าบริการที่ถูกกว่าเมื่อเทียบราคากับต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น สหรัฐอเมริกา มาเลเซีย สิงคโปร์ แม้กระทั่งประเทศเกาหลีก็มีความสูงกว่าประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด

โดยการศัลยกรรมแปลงเพศ ได้รับการยอมรับจากกลุ่มตัวอย่างว่าสร้างความโดดเด่นให้แก่วงการศัลยกรรมไทยมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.58 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.625 โดยประเทศไทยกล่าวได้ว่าเป็นอันดับหนึ่งของโลกในเรื่องการทำศัลยกรรมแปลงเพศ ชาวต่างชาติให้การยอมรับ โดยเฉพาะจากยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ กลุ่มประเทศรัสเซีย จีน พม่า และกัมพูชา ทั้งนี้ประเทศไทยเป็นประเทศที่สามารถแปลงเพศ จากชายเป็นหญิงและหญิงเป็นชายได้ในโรงพยาบาลเดียวกัน

กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่ออุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งไทยมีศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.815 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.799 และ

ประเทศไทยมีความพร้อมในการเป็นศูนย์กลาง ศัลยกรรมของเอเชียอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยมี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.797

ชาวต่างชาติเห็นว่าประเทศไทยมีความพร้อม ด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษอยู่ในระดับมาก โดยมี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.147 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.969 เนื่องจากคลินิกและโรงพยาบาลเอกชน ใหญ่ๆ อย่างโรงพยาบาลกรุงเทพ และโรงพยาบาลบำรุง ราษฎร์ มีบริการล่ามภาษาอังกฤษรวมถึงภาษาอื่นๆ อีก กว่า 20 ภาษา

ศิวิตา กฤตลักษณ์กุล (2554) [11] ได้ศึกษา เรื่อง พฤติกรรมผู้บริโภคไทยต่อการศัลยกรรมเสริมจมูก สไตล์เกาหลีในสถานบริการความงามในประเทศ ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลเกาหลีได้ผลักดันและส่งเสริม อุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งของภาคเอกชนในการ เป็นผู้นำด้านศัลยกรรมอย่างจริงจัง ส่งผลให้ศัลยกรรม สไตล์เกาหลีมีอิทธิพลต่อการศัลยกรรมของคนไทย แต่คนไทยส่วนใหญ่ยังคงเลือกที่จะศัลยกรรมในประเทศ มากกว่าการไปศัลยกรรมที่ประเทศเกาหลี เนื่องจากมี ราคาถูกกว่า และง่ายต่อการสื่อสารกับศัลยแพทย์ ดังนั้น ภาครัฐจึงควรเล็งเห็นถึงความสำคัญและให้การ สนับสนุนภาคอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งของ ประเทศ

การที่จะสนับสนุนอุตสาหกรรมศัลยกรรม ตกแต่งให้มีความสามารถในการแข่งขันจึงต้องอาศัย ความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่ง สอดคล้องกับ ประสิทธิ์ วัฒนาภา (2550) [12] ได้จัดทำ รายงานวิจัยเรื่อง การเป็นศูนย์กลางด้านการแพทย์และ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของภูมิภาคเอเชียของประเทศไทย: โอกาส ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ และผลต่อ เศรษฐกิจของประเทศไทย ชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยมี ศักยภาพสูงมากที่จะเป็นศูนย์กลางด้านการแพทย์และ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของภูมิภาคเอเชีย ไม่ว่าจะเป็น ในด้านราคาให้บริการ บุคลากรทางการแพทย์ที่มีฝีมือ และสถานที่ท่องเที่ยว โดยรัฐบาลต้องสนับสนุนอย่าง

ต่อเนื่อง และต้องประสานงานกับสถานให้บริการทั้ง ภาครัฐและภาคเอกชน

จอมขวัญ โยธาสมุทร และคณะ (2553) [13] ที่ได้ศึกษาเรื่องโครงการศึกษารอบความร่วมมือ ระหว่างโรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขและ ภาคเอกชน สนับสนุนถึงความจำเป็นและความสำคัญ ของการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและ ภาคเอกชนในด้านการสาธารณสุข เพื่อเพิ่มศักยภาพ ประสิทธิภาพและความยั่งยืนของระบบสุขภาพในการ ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในด้านสุขภาพ ที่เพิ่มมากขึ้นและมีความซับซ้อน โดยควรวางอยู่บน พื้นฐานที่สำคัญคือ 1) การกำหนดเป้าประสงค์ร่วมกันที่ ชัดเจนเพื่อสาธารณสุขประโยชน์ ขณะเดียวกันก็มีการ แบ่งปันประโยชน์ให้กับภาคเอกชนอย่างเหมาะสม 2) การมีระบบป้องกันและตรวจสอบการเกิดประโยชน์ทับ ซ้อนอันนำมาซึ่งการเห็นประโยชน์ของบุคคลเหนือ สาธารณประโยชน์ 3) ป้องกันการแยกส่วนของระบบ สุขภาพเพื่อมิให้กิจกรรมที่เกิดความร่วมมือกับ ภาคเอกชนแปลกแยก ขาดความเชื่อมโยงกับระบบ สุขภาพของรัฐโดยรวม

ดังนั้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรม ความงาม ภาครัฐจึงต้องมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะภาคเอกชน ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริม อุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งไทย โดยภาครัฐต้องมี นโยบายส่งเสริมที่ชัดเจน มีการวางแผนในการกำหนด ขั้นตอนในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีความเป็นไปได้ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มี การจัดตั้งสถาบันที่มีหน้าที่เฉพาะในการพัฒนาและทำ การตลาดของอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งอย่างมีประ สิทธิภาพ ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และเอกชน สิ่งสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม คือ ภาครัฐควร ให้ความสำคัญและมีบทบาทในการส่งเสริมการวิจัยและ พัฒนา เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพและ ยกระดับเทคโนโลยีในการผลิตของภาคอุตสาหกรรม ศัลยกรรมตกแต่งไทย

สรุปและอภิปรายผล

ภายหลังจากความสำเร็จของเกาหลีใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงามที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีการเชื่อมโยงอุตสาหกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบครบวงจร ซึ่งเบื้องหลังของความสำเร็จดังกล่าวมาจากการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐบาลที่มีการบริหารจัดการที่ดีผ่านองค์การมหาชนและความร่วมมือกับภาคธุรกิจเอกชนอย่างเป็นเอกภาพ

ประเทศไทยนั้นมีชื่อเสียงในด้านศัลยกรรมตกแต่งความงามมาก่อนประเทศเกาหลี โดยเฉพาะด้านศัลยกรรมแปลงเพศที่ชาวต่างประเทศให้การยอมรับในฝีมือของแพทย์ไทย และมีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันกับต่างประเทศ เนื่องจากประเทศไทยมีราคาในการเข้ารับการศัลยกรรมตกแต่งความงามในภาพรวมต่ำกว่าต่างประเทศ

องค์ประกอบสำคัญในการยกระดับประเทศไทยสู่การเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมความงามของเอเชียได้นั้นต้องอาศัย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) นโยบาย 2) ตลาด 3) อุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่ง แต่ประเทศไทยจำเป็นต้องเพิ่ม 3 จุดดังต่อไปนี้คือ

1) การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย และแผนการดำเนินงานในการเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมความงามของเอเชียให้ชัดเจน และการชูจุดเด่นสร้างความเป็นเลิศด้านสุขภาพ เพื่อให้ภาคเอกชนได้รับทราบและเตรียมความพร้อม และเพื่อให้หน่วยงานของรัฐสามารถปฏิบัติตามได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) การจัดตั้งหน่วยงานหลักขึ้นมาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงกับการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมการแพทย์ไทยให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักของนานาชาติ เพื่อดำเนินการส่งเสริมและจัดทำตลาดในกลุ่มประเทศเป้าหมายต่างๆ และสมาคมศัลยกรรมให้มีความแข็งแกร่งและมีมาตรฐาน

3) งานวิจัยด้านศัลยกรรมที่สอดคล้องต่อความต้องการของผู้บริโภคด้วยเทคนิคและการคิดค้นรูปแบบ

วิธีการศัลยกรรมรูปแบบใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

ดังนั้นภาครัฐจึงต้องมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย มาตรการ และกลไกด้านการบริหารจัดการเพื่อรองรับกับการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมให้เกิดความชัดเจน ส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวที่เข้มแข็งของภาคเอกชนให้มีความพร้อมในการพัฒนาอุตสาหกรรมและภาคเอกชนสามารถเชื่อมโยงประสานงานกับภาครัฐ โดยมีการกำหนดกฎระเบียบเรื่องความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนบทบาทในการทำกิจกรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการมีนโยบายชัดเจนและการสนับสนุนอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงามอย่างจริงจังจากรัฐบาลเกาหลีใต้ ทำให้เกาหลีใต้สามารถหารายได้และสร้างความมั่งคั่งให้กับประเทศมหาศาล ดังนั้นจึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงาม เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับประเทศไทยสู่การเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมความงามของเอเชีย

1) การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน โดยจะต้องวางวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนว่า ประเทศไทยจะก้าวไปในทิศทางใด ปัจจุบันอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงามของไทยอยู่ในตำแหน่งใดในการแข่งขันในเวทีโลก และจะต้องทำอย่างไรเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์

2) การสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง ในการบริหารจัดการ รัฐบาลจะต้องจัดตั้ง องค์การขึ้นมาเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ สามารถทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างเป็นเอกภาพ เช่นเดียวกับ KOCCA ที่มีฐานะเป็นองค์การมหาชนที่ทางรัฐบาลเกาหลีใต้ตั้งขึ้นมา เป็นทั้งศูนย์กลางในบริหารงาน และเป็นกองทุนส่งเสริมธุรกิจด้านวัฒนธรรมต่างๆ วัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ของเกาหลีใต้ประสบความสำเร็จได้จาก การสนับสนุนอย่างจริงจังของรัฐบาลโดยกระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว [14]

3) จัดตั้งหน่วยงานที่ใช้ในการศึกษาวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมศัลยกรรมไทย อย่างเช่น รัฐบาลเกาหลีใต้ มีการจัดตั้งศูนย์ธุรกิจการดูแลสุขภาพทั่วโลก (Global Healthcare Business Center) ขึ้นเพื่อการสร้างความเข้มแข็งในการส่งเสริมอุตสาหกรรมสุขภาพ โดยเฉพาะ ทั้งในด้านการทำการตลาดและทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลและอุตสาหกรรม รวมถึงการสนับสนุนโครงการของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่าง สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสุขภาพเกาหลี (The Korea Health Industry Development Institute : KHIDI) เป็นหน่วยงานของรัฐบาลในรูปแบบองค์การมหาชน ที่ประกอบด้วยกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญการจัดการกับโปรแกรมต่างๆ ในการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมสุขภาพในประเทศเกาหลีในขณะที่ช่วยปรับปรุงการให้บริการด้านการดูแลสุขภาพระดับชาติ

4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับต่างประเทศ รัฐบาลจะต้องเป็นสื่อกลางในการสร้างความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมระหว่างประเทศ

5) กำหนดกฎระเบียบเรื่องความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนบทบาทในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรประชาชนให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมความงาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญกับเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) รัฐบาลจะมีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การดำเนินงานของกรอบความร่วมมือให้กระชับและเน้นไปสู่การปฏิบัติได้จริง

2) รัฐบาลจะส่งเสริมให้องค์กรเอกชนเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในกระบวนการบริหารเศรษฐกิจ เช่น การมอบความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่บางส่วน

ให้กับองค์กรภาคเอกชนและการให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วม

3) รัฐบาลพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับภาคเอกชนอย่างใกล้ชิดเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาระบบการประสานงานและความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชนต่อไป

4) รัฐบาลจะมีการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมศัลยกรรมตกแต่งอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดทำแผนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมในระยะยาว และมีการระบุไว้ในหน้าที่ประจำขององค์กรต่างๆ ไว้ในแผน เพื่อลดผลกระทบที่มักเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารระดับสูง

5) การแก้ไขการนำนโยบายไปปฏิบัติ ควรมีการดำเนินการในรูปแบบของการจัดระบบประสานงานในรูปแบบของคณะกรรมการร่วมระดับสูง ในการระดมความร่วมมือจากภาคเอกชนเข้ามาสู่กระบวนการ พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะเรื่อง เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างภาคเอกชนกับหน่วยงานภาครัฐ จะทำให้ประสิทธิผลในการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์เพื่อให้ผลการศึกษามีความชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น ควรมีการศึกษาค้นคว้าเตรียมความพร้อมในการผลักดันศัลยกรรมแปลงเพศเป็นจุดเด่นของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ ทั้งจากมาตรการรองรับจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการศึกษาในแง่กฎหมายที่จะมีการเปิดกว้างเพื่อรองรับการผลักดันศัลยกรรมแปลงเพศว่าจะเป็นไปในทิศทางไหนอย่างไร

รวมถึงการศึกษาเศรษฐกิจศัลยกรรมความงามของประเทศไทยเพื่อให้ทราบตัวเลขที่แน่ชัดในการนำมาใช้พิจารณาถึงแนวทางการเตรียมความพร้อมให้

ไทยเตรียมก้าวขึ้นเป็นศูนย์กลางด้านศัลยกรรมความงามในอนาคต รวมถึงการสร้างมาตรฐานค่าบริการรักษาพยาบาลศัลยกรรมความงามและส่งเสริมให้เกิดมูลค่าเพิ่มในด้านเศรษฐกิจความงามต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ พ.ศ. 2553-2557. (2554). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2557, จาก http://www.themedicalhub.net/documents/medical_hub_strategic_plans_2554_2557_draft_2011_jan_31.pdf
- [2] ไทยมั่นใจเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมในเอเชียได้. (2556). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2557, จาก <http://www.krobkruakao.com/ข่าวสังคม/68657/ไทยมั่นใจเป็นศูนย์กลางศัลยกรรมในเอเชียได้.html>
- [3] เจ็บแล้วสวย...จ่ายเท่าไรก็ยอม ที่มาของตลาดหมิ่นล้าน. (2556). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2557, จาก <http://www.positioningmag.com/content/เจ็บแล้วสวยจ่ายเท่าไรก็ยอม-ที่มาของตลาดหมิ่นล้าน>
- [4] พบ 15 ล้านคนทั่วโลก ผ่านการศัลยกรรม – ไทยอันดับที่ 22. (2556). สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2557, จาก <http://women.kapook.com/view55794.html>
- [5] Evans, Peter. (1995). **Embedded Autonomy : States and Industrial Transformation.** Princeton, NJ: Princeton University Press.
- [6] Johnson, C. A. (1982). **MITI and The Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975.** Stanford, Calif.: Stanford University Press.

- [7] Wade, R. (1990). **Governing the Market: Economic Theory and The Role of Government in East Asian Industrialization.** Princeton, NJ: Princeton University Press.
- [8] อัญชญา ณ ระนอง และคณะ. (2553). **การเป็นศูนย์กลางบริการด้านการแพทย์สำหรับชาวต่างประเทศ (Thailand Medical Hub).** กรุงเทพฯ: บริษัทแสงสว่างเวิลด์เพรสจำกัด.
- [9] งามเนตร เอี่ยมนาคะ. (2550). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพแห่งเอเชียไปปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [10] วิศิษฐ์ ตั้งนภากร. (2553). **การพัฒนา นโยบายศูนย์กลางสุขภาพ(Medical Hub)ของประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: การป้องกันราชอาณาจักรภาคีรัฐร่วมเอกชน วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- [11] ศวิตา กฤตลักษณ์กุล. (2554). **พฤติกรรมผู้บริโภคไทยต่อการศัลยกรรมเสริมจมูกสไตล์เกาหลีในสถานบริการความงามในประเทศ.** กรุงเทพฯ: สาขาวิชาเกาหลีศึกษา คณะศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [12] ประสิทธิ์ วัฒนภา. (2550). **การเป็นศูนย์กลางด้านการแพทย์และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของภูมิภาคเอเชียของประเทศไทย: โอกาส ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ และผลต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: การป้องกันราชอาณาจักรภาคีรัฐร่วมเอกชน วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

- [13] จอมขวัญ โยธาสุมุทร และคณะ. (2553).
โครงการศึกษากรอบความร่วมมือระหว่าง
โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข
และภาคเอกชน. นนทบุรี : โครงการ
ประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ.
- [14] การใช้วัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ของเกาหลีใต้: บทเรียน
ของประเทศไทย. (2540). สืบค้นเมื่อ 25
มิถุนายน 2557, จาก [http://v1.midnight
univ.org/midnight2544/0009999551.html](http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999551.html)